

Emin Gündüz oğlu Babayev

Bakı Dövlət Universiteti

dissertant

emin.babayevvv@gmail.com

Məleykə Nəsim qızı Bayramova

Bakı Dövlət Universiteti

hüquq üzrə fəlsəfə doktoru

maleyka-bdu@mail.ru

XARİCİ ÖLKƏLƏRİN CİNAYƏT QANUNVERİCİLİK TARİXİNDƏ SEKSUAL XARAKTERLİ ZORAKILIQ HƏRƏKƏTLƏRİNƏ GÖRƏ MƏSULİYYƏT MƏSƏLƏSİ

Xülasə

Seksual cinayətlərə görə məsuliyyət məsələsi barədə xarici ölkələrin qanunvericiliyinin tarixi araşdırılaraq müqayisə edilmişdir. Belə məlum olur ki, seksual xarakterli cinayət əməllərinə görə məsuliyyət məsələsi müxtəlif dövrlərdə müxtəlif dövlətlərdə müxtəlif qaydada nəzərdə tutulmuşdur. Fransanın, İspaniyanın, Almaniyanın nəzərdən keçirilmiş cinayət məəcəllələrindən fərqli olaraq, İsveçrə Cinayət Məcəlləsi zorlama və seksual xarakterli zorakılıq əməllərini nəzərdə tutan cinayətləri aydın bir şəkildə fərqləndirir. İngiltərə qanunvericiliyində seksual xarakterli zorakılıq hərəkətlərinin müstəqil anlayışı yoxdur, belə hərəkətlər zorlama anlayışı ilə əhatə edilir. Müttəfiq respublikalar içərisində yalnız Ukrayna (118-ci mad.), Moldoviya (103-1-ci mad.) və Estoniya (115-ci mad.) respublikalarının CM-lərində cinsi cinayətlər konkretləşdirilərək uşaqlıq müstəqil tərkib kimi nəzərdə tutuldu. Məlum olur ki, seksual xarakterli cinayət əməllərinə görə məsuliyyət məsələsi müxtəlif dövrlərdə müxtəlif dövlətlərdə müxtəlif qaydada nəzərdə tutulmuşdur. Lakin belə hal hər bir dövlət daxilində bu qisim cinayət əməlləri ilə səmərəli mübarizə işinə xələl gətirmir.

Açar sözlər: seksual cinayətlər, homoseksual münasibətlər, zorlama, uşaqlıq, zorakılıq

Emin Gunduz Babayev

Responsibility for sexual violence in the history of foreign criminal law

Abstract

The history of foreign legislation on liability for sexual crimes has been studied and compared. It turns out that the issue of liability for sexual offenses has been considered differently in different countries at different times. Unlike the criminal codes of France, Spain, and Germany, the Swiss Criminal Code clearly distinguishes between crimes of rape and sexual violence. There is no independent definition of sexual violence in English law, such acts are covered by the concept of rape. Among the Allied republics, only the CCs of Ukraine (Article 118), Moldova (Article 103-1) and Estonia (Article 115) specified sex crimes and considered child molestation as an independent component. It turns out that the issue of liability for sexual offenses has been considered differently in different countries at different times. However, this does not affect the effective fight against this type of crime within each state.

Key words: sexual crimes, homosexual relations, rape, child molestation, violence

Giriş

İlk öncə qeyd etmək lazımdır ki, nəzəri ədəbiyyatın təhlili göstərir ki, müxtəlif dövlətlərin cinayət qanunvericiliyi tarixində seksual cinayətlərə görə məsuliyyət məsələsi eyni qaydada nəzərdə tutulmamışdır. Bu, əsasən, bu və ya digər hakim təbəqənin cinayətlərin bu kateqoriyasına baxışlarının dəyişkənliyi və dünyəvi qanunvericiliyə (xüsusilə orta əsrlərdə) güclü təsiri olan dini baxışların müxtəlifliyi ilə bağlıdır. Ən çox yayılmış cinsi cinayət homoseksualıq olub. "Homoseksualıq" sözü yunan mənşəlidir və ümumi mənada eyni cinsdən olan insanlar arasında cinsi əlaqəni ifadə edir. "Homoseksualıq" termininin özü ilk dəfə 1869-cu ildə macar həkim Benknerth tərəfindən istifadə edilmişdir.

Qədim Yunanıstanda homoseksual münasibətlərə baxışlara nəzər salarkən bəlli olur ki, qadınlar arasında cinsi əlaqə Yunan akut adından sonra lezbiyan sevgisi lesbos adlanırdı və bu cür münasibətləri e.ə.7-6-cı əsrlərdə yaşamış şairə Sappunun adı ilə də sapfizm adlandırılırdı.

Pederastiya (uşaqbazlıq) bir sosial hadisə kimi qədim Romada da mövcud idi, baxmayaraq ki, Yunanıstandakı kimi çox yayılmadı. Tarixi sübutlar var ki, e.ə. VI əsrdə romalılar oğlanları sevgi üçün alırdılar. Rəsmi olaraq belə münasibətlər yalnız romalı olanlar arasında qadağan edilirdi, qul, hərbi əsirlər, yaxud xaricilərlə isə yol verilirdi (7, 184-185).

Homoseksual münasibətlər Qədim Şərq xalqları - Finikiyalılar, Suriyalılar, Babillilər, Assuriyalılar, Liviyalılar, Hindular arasında da mövcud olmuşdur. Bununla belə, məhz zorakı üsullarla cinsi istəkləri təmin etmək qadağan edilirdi və repressiyaya məruz qalırdı (19, s.12).

Tədricən əhalinin mədəniyyətinin yüksəlməsi, monoqam ailə və nikah institutlarının inkişafı ilə homoseksual münasibətlərə baxışlar dəyişdi, onların həyata keçirilməsinin müəyyən formalarına məhdudiyyətlər qoyulmağa başladı.

e.ə. III əsrdə homoseksuallığı pozğunluğun bir növü kimi qadağan edən Skatinius Qanunu (e.ə. 226) qəbul edildi. Analoji olaraq məntiqi qadağalar Manu qanunlarında və Busido Məcəlləsində də öz əksini tapmışdır.

Xristianlığın yayılması ilə əlaqədar olaraq homoseksuallığa qarşı münasibət daha dözümsüz olmağa başladı. Hər şeydən əvvəl, bu onunla əlaqədar idi ki, kilsənin əsas kitabları nəsil vermə prinsipini, yəni "yaşamaq və nəsil artırmaq" kimi bir prinsipi elan edirdi. Nəsil artırmağa yönəlməyən hər hansı cinsi əlaqə günah sayılırdı. Belə ki, 390-cı ildə imperatorlar Valentin və Teodosiusun fərmanı ilə homoseksual münasibətlər üçün odda yandırma cəzası olaraq ölüm cəzası təyin edildi. Bu Fərmanda deyilirdi ki, "Bütün fəzilətlərin atası olan Roma qadına xas insanların doğulması və milli şücaətin zəifləməsi ilə gözdən salınmamalı və hər bir şəxs bədənin ruhun müqəddəs məbədi olduğunu unutmamalıdır" (22,s.307).

b.e. VI əsrdə Konstantinopolda İmperator Yustinian Konstantinopol vətəndaşlarına müraciətində homoseksuallığı ciddi olaraq pisləmiş və 538-ci ildə cinsi rolundan asılı olmayaraq homoseksuallığa görə məhkum olunanların hamısına cəzanı ağırlaşdırmış, qeyd olunan əməlləri törətməkdə davam edənləri isə qanunsuz və allahsız hərəkətlər etdiklərinə görə tutmağı əmr etmişdir (11, s.143). Uşağa, qadına və ya başqasına təcavüzlər, həmçinin zina da cəzalandırılırdı (4, s.39-76).

Qeyd etmək lazımdır ki, xristian doktrinası uşaqbazlıq kimi əməllərin hüquqi tənzimlənməsinə əhəmiyyətli təsir göstərdi: əsas diqqət nikah institutunun qorunmasına yönəldildi, buna görə də kilsə tərəfindən təqdir olunmayan bütün cinsi əlaqələr günahkar elan edildi. Xüsusilə cinsi zorakılıq ciddi şəkildə pisləndi və kilsə bu məsələdə barışmaz mövqe tutdu ki, bu da o dövrün qanunlarında öz əksini tapmışdır. Eyni zamanda, orta əsrlərdə, o cümlədən xristianlar arasında homoseksuallıq qədim dövrlərlə müqayisədə heç də az yayılmamışdı. Təsədüfi deyil ki, 1232-ci ildə Roma Papası IX Qriqori xüsusi müraciətində Avstriya ruhanilərini homoseksualları eretiklər ilə eyniləşdirərək, bu pisliyə qarşı mübarizə aparmağa çağırırdı.

Almaniyada "Karolina" Cinayət Məcəlləsi "insanın heyvanla, kişinin ilə kişi ilə, qadının qadınla belə hərəkət edərsə" yandırılaraq edam edilməsini nəzərdə tuturdu. Eyni zamanda qadın homoseksuallığından ayrıca bəhs edilərək ilk dəfə olaraq buna görə qanunnamədə məsuliyyət müəyyən edildi (20,s.68).

Bu qisim əməlləri məhdudlaşdırmaq cəhdlərinə baxmayaraq, daha çox şəxslər, hətta ruhanilər arasında yayılmağa başlamışdı. Belə ki, Fransada, 1581-ci ilin statistik məlumatlarına görə, kilsə nazirləri ilə birlikdə ruhanilərin ümumi sayı 1018.782 idi ki, onlardan 39.583-ü sodomitlər (homoseksuallar) olmuşlar (21,s.605).

XVII əsrdən başlayaraq, bəzi ölkələrdə homoseksual münasibətlərin hüquqi tənzimlənməsində repressiyaların yumşaldılması müşahidə edilir, belə münasibətlərə könüllü olaraq daxil olanlara qarşı isə cəzalandırmaya yol verilmirdi. Belə ki, 1887-ci il Avstriya Məcəlləsi homoseksuallığa görə həbsi nəzərdə tuturdu. Prussiya qanunvericiliyi könüllü homoseksuallığı dörd ildən səkkiz ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzası ilə cəzalandırırdı. O dövrdə dünyanın ən yaxşı hesab edilən və digər məcəllələrə nümunə olan 1810-cu il Napoleon Cinayət Məcəlləsi yalnız analoji əməllər yetkinlik yaşına çatmayanlara qarşı, yaxud zorakılıqla törədildikdə və ya "ictimai həvəsləndirməyə səbəb olduqda" məsuliyyət müəyyən edirdi. Qanunun dördüncü bölməsində "Əxlaqın pozulması" (Attentats aus moeurs) norması "zorlama" və "seksual xarakterli zorakılıq hərəkətləri" anlayışlarını bir-birindən

ayırmırdı, lakin onları əsas anlayışa - "zorlama"ya aid edirdi. Eyni zamanda, "hər hansı digər əxlaqsız hərəkətə" görə də cəza nəzərdə tutulurdu (18, s. 199-202).

Tarixin həmin dövrlərində homoseksuallığa qarşı mübarizə tədbirlərinin uyğunsuzluğu və ziddiyyətli olması hüquq sistemində böhrana səbəb oldu. Bu cür tədbirlər tədricən geniş ictimaiyyətin haqlı hiddətinə və etirazına səbəb olmağa başladı. Bunda kapitalist münasibətlərinin tərəfdarları olan humanistlərin bəyanatları mühüm rol oynadı. Onlardan biri də "Cinayət və cəza haqqında" əsərində orta əsr qanunvericiliyinin cinayət hüququ normalarının açıq şəkildə qəddar xarakterini tənqid edən və homoseksuallığın səbəblərini aradan qaldırmaqdan daha yaxşı olduğunu qeyd edən Çezare Bekkariya idi (3, s.11).

Bu müddəə şübhə doğurmur, çünki hər hansı mübarizə tədbirlərinə, hətta cəzalandırıcı və repressiv tədbirlərə baxmayaraq, homoseksuallıq mövcud olmaqda davam edir və bu sosial pisliyin heç bir cəza və ya sıxışdırılması sistemi onunla bağlı problemləri həll edə bilməmişdir.

Beləliklə, sosial hadisə kimi homoseksuallığın tarixi inkişafının müxtəlif mərhələlərində ayrı-ayrı ölkələrdə ona münasibətin xüsusiyyətlərinin təhlili göstərir ki, bu fenomenlə mübarizədə amansız, ölüm hökmünə qədər, qadağanedicilik vasitələrindən istifadə edilməsinə baxmayaraq, ondan yaxa qurtarmağa və ya onun kəmiyyətə hər hansı nəzərəcarpacaq dərəcədə azalmasına səbəb olmaq mümkün olmamışdır.

Hazırda qüvvədə olan kontinental hüquq ölkələrinin qanunvericiliyində yalnız seksual xarakterli zorakılıq hərəkətlərə görə məsuliyyət nəzərdə tutulur. Belə ki, Fransanın 1992-ci il Cinayət Məcəlləsində belə əməllərə görə məsuliyyət "Şəxsiyyətin fiziki və ya psixi toxunulmazlığına qarşı törədilən əməllər" adlı II fəslin "Seksual təcavüz" adlanan 3-cü bölməsində nəzərdə tutulmuşdur. Fransa Cinayət Məcəlləsinin 222-22-ci maddəsində cinsi təcavüzü təşkil edən cinayətlərdən bəhs edilir. Göstərilən normada deyilir: "Seksual aqressiya - zorakılıq, məcburiyyət, hədə və ya aldatma yolu ilə həyata keçirilən hər hansı cinsi zorakılıq nəticəsində olan seksual qəsd" (12, s. 197).

Xarici ölkələr ədəbiyyatında seksual aqressiyaların üç qrupu müəyyənləşdirilir: a) ağırlaşdırıcı hallar olmadan və ya belə hallarla törədilən zorlama; b) digər seksual təcavüzlər; c) seksual təqib etmə (13, s. 257).

Seksual zorakılığın istənilən forması, cinayətkarın və qurbanın cinsindən asılı olmayaraq, Fransa cinayət qanunvericiliyində seksual təcavüz hesab edilir. Fransanın Cinayət Məcəlləsinə əsasən, hər hansı bir cinayətkar tərəfindən qadına və ya kişiye qarşı "per os" və "per anum" şəklində cinsi xarakterli zorakılıq hərəkətləri seksual təcavüz olaraq zorlama kimi qiymətləndirilir. Qadının başqa qadına qarşı seksual zorakılığı, habelə davranışın seksual motivasiyası ilə bağlı hər hansı digər zorakı hərəkətlərin törədilməsi isə "digər seksual təcavüzlər" kimi qiymətləndirilir.

İspaniyanın 1995-ci il Cinayət Məcəlləsi şəxsin cinsi azadlığını müdafiə edərək, seksual cinayətlərə "Cinsi azadlığa qarşı cinayətlər" adlı VIII bölməni aid edir: 1-ci fəsil "Seksual təcavüz haqqında", 2-ci fəsil "Seksual sui-istifadələr barədə", 3-cü fəsil "Seksual xarakterli təqiblər", 4-cü fəsil "Fahişəliklə bağlı cinayətlər" və 5-ci fəsil "Əvvəlki fəsillərə dair ümumi müddəalar" adlanır (13, s.258). Cinsi aqressiyanı penetrasiya kimi izah edən İspaniya Cinayət Məcəlləsi bunu kişi cinsiyyət orqanının başqa şəxsin təbii boşluqlarına daxil edilməsi, habelə seksual məqsədlə təbii boşluqlara digər əşyaların daxil edilməsi kimi nəzərdə tutur. Belə ki, İspaniyanın Cinayət Məcəlləsinə əsasən, cinsi təcavüzün subyekti həm kişi, həm də qadın ola bilər.

Fransa Cinayət Məcəlləsi kimi, İspaniya Cinayət Məcəlləsi də "cinsi azadlıq" və "cinsi toxunulmazlıq" anlayışlarını fərqləndirmir. Bu anlayışlara 181 və 182-ci maddələrdə sadalanan şəxslər malikdirlər, yəni on iki yaşına çatmamış, ağıldan məhrum, psixi pozğunluqlardan əziyyət çəkən, xüsusilə yaşa, xəstəliyə görə psixi pozğunluqları olan şəxslər.

Almaniyanın Cinayət Məcəlləsində seksual cinayətlərə görə məsuliyyət "Cinsi özünü müəyyənlik əleyhinə olan cinayət əməlləri" adlı 13-cü bölmədə nəzərdə tutulmuşdur.

Qeyd edək ki, Almaniya Federativ Respublikasının 31 may 1994-cü il tarixli 29 sayılı qanunu homoseksual hərəkətlərə görə cinayət məsuliyyətini Cinayət Məcəlləsindən çıxarmış və törədilmə formasından asılı olaraq zorlama ilə seksual xarakterli digər zorakılıq hərəkətləri arasında sərhəd çox aydın şəkildə müəyyən edilmişdir. Zorlama cinsi əlaqə və ya buna bənzər cinsi fəaliyyətlər, ilk növbədə nüfuz etmə kimi müəyyən edilir. Bu cinayətin qurbanı qadın və ya kişi ola bilər. Bu fakt həm də onu göstərir ki, kontinental ölkələrin cinayət qanunvericiliyində törədilmə formalarından asılı olmayaraq zorakı xarakterli seksual cinayətləri nəzərdə tutan tərkiblərin birləşdirilməsi tendensiyası mövcuddur. Fransa və İspaniyanın Cinayət Məcəlləsi kimi, Almaniyanın Cinayət Məcəlləsində də bu

cinayət tərkiblərinin ağırlaşdırıcı halları mövcuddur. Almaniya və Rusiya CM-ni müqayisə etsək, deyə bilərik ki, zorlama cinayət əməlinin ağırlaşdırıcı tərkib əlamətləri oxşardır.

Fransanın, İspaniyanın, Almaniyanın nəzərdən keçirilmiş cinayət məəcəllələrindən fərqli olaraq, İsveçrə Cinayət Məcəlləsi zorlama və seksual xarakterli zorakılıq əməllərini nəzərdə tutan cinayətləri aydın bir şəkildə fərqləndirir. Belə ki, 189-cu maddədə əməl belə nəzərdə tutulur: şəxsi birlikdə yaşamaya bənzər hərəkətlərə və ya digər seksual hərəkətlərə məcbur etmə (14,s.70). Bu cinayətin subyektinin həm kişi, həm də qadın olduğunu müəyyən edir. 190-cı maddə isə qeyd edir ki, zərərçəkən qismində yalnız qadın çıxış edə bilər. Eyni zamanda, İsveçrə Cinayət Məcəlləsinə əsasən, zorlama seksual zorakılığın bir növü hesab edilir, lakin hər iki əmələ görə eyni sanksiyaların olmasına baxmayaraq, məsuliyyət ayrı-ayrı normalarda nəzərdə tutulur.

İsveçrə Cinayət Məcəlləsi seksual xarakterli zorakılıq hərəkətləri və zorlama tərkiblərinin ağırlaşdırıcı əlamətlərindən birini fərqli olaraq nəzərdə tutur: “Şəxs zərərçəkənin həyat yoldaşındırsa və onunla birlikdə yaşayırsa. Şəxs qəddar hərəkət etdikdə, yəni silahdan və ya başqa təhlükəli əşyadan istifadə etdikdə” (14,s.72).

Çin və Yaponiyanın Cinayət Məcəlləsində baxılan cinayət növlərinə görə məsuliyyət məsələsinin həlli xüsusi maraq doğurur. Çin Xalq Respublikasının Cinayət Məcəlləsi 236-cı maddəsində zorlamaya görə məsuliyyət nəzərdə tutur və zərərçəkənin yalnız qadın olduğu qeyd edilir. Zorakı sodomiya və lezbiyanlığa görə məsuliyyət isə bu cinayət qanununda ümumiyyətlə, nəzərdə tutulmayıb.

Çinin Cinayət Məcəlləsindən fərqli olaraq, Yaponiyanın Cinayət Məcəlləsi qadınlara və kişilərə qarşı zorakı seksual təcavüzə görə məsuliyyəti nəzərdə tutan bir sıra maddələri nəzərdə tutur. Belə ki, Yaponiya Cinayət Məcəlləsinin 22-ci maddəsi əxlaqsızlıq, zorlama və ikili evliliyə görə məsuliyyət nəzərdə tutur (15). Zorakılıqla törədilən əxlaqsız hərəkətlərdən ibarət tərkiblər müstəqil qrupda qeyd olunur. Məsələn, 176-cı maddə “Zorakılıq tətbiq etməklə əxlaqsız hərəkətlər” adlanır və göstərilir ki, zor tətbiq etməklə və ya hədə-qorxu ilə on üç yaşına çatmış kişi və ya qadına qarşı nalayiq hərəkətlər edən şəxs, altı aydan yeddi ilə qədər müddətə məcburi əməklə cəzalandırılır. On üç yaşına çatmamış hər iki cinsdən olan şəxslərə qarşı əxlaqsız hərəkətlər etmiş şəxs də cəzalandırılır. 178-ci maddədə isə zərərçəkənin köməkətsiz vəziyyətindən istifadə etməklə törədilən cinsi zorakılığa görə məsuliyyət nəzərdə tutulur.

Qeyd edilən normaların məzmunundan belə çıxır ki, bu cinayətlərin subyektləri və onların qurbanı həm kişi, həm də qadın ola bilər. Yaponiya Cinayət Məcəlləsinin qüsuru, fikrimizcə, onda bu əməllərin təriflərinin, anlayışının olmamasıdır.

Anqlo-sakson hüquq ailəsinə mənsub ölkələrin qanunvericiliyində seksual xarakterli zorakılıq hərəkətlərinin törədilməsinə görə məsuliyyət fərqli müəyyən edilir: belə bir cinayətlərə görə cinayət məsuliyyətinin əsasları və hədlərinin vahid tənzimləməsi mövcud deyil. Bu, ilk növbədə, həmin ölkə qanunvericiliklərinin presedent hüquq sistemində əsaslanan xüsusiyyətləri ilə bağlıdır. Lakin bu ölkələrdə insan həyatının cinsi sferası cinayət qanunvericiliyi ilə ən ciddi şəkildə mühafizə edilir.

İngiltərə qanunvericiliyində seksual xarakterli zorakılıq hərəkətlərinin müstəqil anlayışı yoxdur, belə hərəkətlər zorlama anlayışı ilə əhatə edilir. Beləliklə, 1956-cı il tarixli Qanunun 1-ci maddəsinə (1994-cü il Qanunu ilə dəyişdirilmiş) əsasən kişinin qadına və ya kişiye təcavüz etməsi (zorlama) cinayətdir. 1994-cü il tarixli qanuna görə kişinin zorlanması cinayət hesab edilir (Maddə 142). Uşaqlıq isə yalnız on altı yaşına çatmamış kişiye qarşı törədildikdə cinayət məsuliyyətinə səbəb olur.

Bu barədə ABŞ-ın hüquq sistemi də maraqlıdır. Belə ki, Amerika cinayət hüququna xas olan ənənəyə uyğun olaraq seksual zorakılıq tərkibləri ayrı-ayrı ştatların cinayət qanunvericiliyində, ümumiləşdirilmiş müddəaları isə ABŞ-ın Model Cinayət Məcəlləsində formalaşdırılır. Məcəllədə cinsi sferada bütün cinayətlər 213-cü bölmədə “Cinsi qəsdlər” adı altında birləşmişdir (6,s.338). Belə ki, 213.1-cü maddədə həm zorlama, həm də onunla yaxın olan cinayətlərə görə - seksual xarakterli zorakı hərəkətlərə görə məsuliyyət nəzərdə tutulur.

Türkiyənin qüvvədə olan Cəza Məcəlləsinin 102-ci maddəsində cinsi təcavüz əməli belə müəyyən edilmişdir: (1) Cinsi davranışla bir şəxsin bədən toxunulmazlığını pozan hər hansı bir şəxs, qurbanın şikayəti ilə beş ildən on ilədək həbs cəzası ilə cəzalandırılır. Cinsi davranış zərər səviyyəsində qalsa, iki ildən beş ilədək həbs cəzası tətbiq edilir. (2) Bu hərəkət orqan və ya başqa bir cəsədin bədənə daxil edilməsi ilə həyata keçirildiyi təqdirdə, ən azı on iki il müddətinə azadlıqdan məhrum etmə cəzası verilir. Bu hərəkət həyat yoldaşına qarşı edilirsə, istintaq və məhkəmə istintaqı zərərçəkmişin şikayətindən asılıdır. (3) hissədə digər ağırlaşdırıcı hallar nəzərdə tutulmuşdur. 103 -cü maddəsində uşaqlara qarşı

cinsi istismar əməli, 104-cü maddəsində isə yetkinlik yaşına çatmayan şəxslə cinsi əlaqə - on beş yaşını tamamlamış bir uşaqla zor tətbiq etmədən cinsi əlaqədə olan şəxs, zərərçəkmişin şikayəti əsasında iki ildən beş ilə qədər həbs cəzasına məhkum edilir. Maddə 105 – (1) Bir şəxsə qarşı cinsi zorakılıq edən şəxs zərər çəkmiş şəxsin şikayəti üzrə üç aydan iki ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə və ya məhkəmə qaydasında cərimə, əməl uşağa qarşı törədildikdə isə altı aydan üç ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır.

Seksual xarakterli zorakı hərəkətlərə görə Rusiyada əvvəlki dövrlərdə tonqalda yandırma kimi cəza nəzərdə tutulmasına baxmayaraq, 1716-cı ildə I Pyotr belə cəzanı qadağan etdi və bədən xəsarəti cismani əzab kimi müəyyən edildi. Əgər belə əməllər zorakılıqla törədilirdisə, ölüm cəzası və ya ömürlük sürgün etməklə cəzalandırılırdı (8, s.358).

Rusiyanın 1845-ci il Qanunnaməsində eyni cinsdən olan şəxslər arasında seksual münasibətlərə görə məsuliyyət nəzərdə tutulmuşdu. 1903-cü il Qanunnaməsində də 516-cı maddədə könüllü uşaqbazlıq əməllərinə, həmçinin də maddənin 2-ci hissəsində belə əməlin yetkinlik yaşına çatmayanlara qarşı zorakılıqla törədilməsinə, 3-cü hissədə isə digər məsuliyyəti ağırlaşdıran hallara görə məsuliyyət nəzərdə tutulmuşdu (16, s. 290).

RSFSR-in 1922-ci il CM-i uşaqbazlığa görə xüsusi norma nəzərdə tutmurdu. Lakin bu o demək deyildi ki, belə əməllər cəzalandırılmırdı. Belə ki, zorakı yolla uşaqbazlıq CM-nin 169-cu maddəsində zorlama kimi qiymətləndirilirdi. Könüllü olaraq törədilən bu qisim əməllər isə CM-nin 167-ci maddəsinə əsasən yalnız cinsi yetkinliyə çatmamış şəxslərlə cinsi əlaqədə olma və ya əxlaqsız formalarda cinsi ehtirasın təmin edilməsinə görə məsuliyyət nəzərdə tutulurdu (9, mad.153).

RSFSR-in 1926-cı il CM-i də eyni mövqedə oldu. Həmin illərdə digər ittifaq respublikalarında, yəni Ukrayna, Belorusiya, Gürcüstan, Özbəkistan, Türkmənistan, həmçinin də Azərbaycan respublikasında qəbul edilən CM-ə nəzər yetirdikdə bəlli olur ki, yalnız axırıncı üç respublikada bu qisim əməllərə görə məsuliyyət nəzərdə tutulmuşdur. Belə ki, Özbəkistan SSR-in 1926-cı il Cinayət Məcəlləsində zor tətbiq etməklə və ya zərərçəkmiş şəxsin köməkətsiz vəziyyətindən istifadə etməklə törədildikdə (maddə 277) və ya şəxs tərəfindən maddi və ya xidməti asılılıqda olan və ya himayəsində olan kişini uşaqbazlığa məcbur etmə (maddə 276) əməlinə görə məsuliyyət müəyyən edilmişdi. Türkmənistan SSR-in 1927-ci il Cinayət Məcəlləsi yalnız kişi cinsindən olan azyaşlı və ya yetkinlik yaşına çatmayanlardan istifadə etməklə cinsi ehtirası təmin etmək üstündə cinayət məsuliyyətini nəzərdə tuturdu. 1927-ci il Azərbaycan SSR Cinayət Məcəlləsində isə iki hissədən ibarət 197-ci maddədə uşaqbazlıq əməlinə görə məsuliyyət nəzərdə tutulurdu: birinci hissədə fiziki zorakılıq, hədə-qorxu və ya zərərçəkmiş şəxsin köməkətsiz vəziyyətindən istifadə etməklə törədilmə, ikinci hissədə “qarşılıqlı razılıq əsasında”, yəni könüllü surətdə törədilməyə görə məsuliyyət müəyyən edilmişdi. Digər respublikalarda isə uşaqbazlıq zorlama kimi qiymətləndirilirdi.

Yalnız 1933-cü il dekabrın 17-də SSRİ Mərkəzi İcraiyyə Komitəsi bütün Sovet İttifaqı daxilində uşaqbazlığa görə cinayət məsuliyyəti müəyyən edən xüsusi qərar qəbul etdi. Göstərilən qərarla həm könüllü, həm də zərərçəkənin asılı vəziyyətindən istifadə etməklə və ya zorakılıq, haqqı ödəməklə törədilən uşaqbazlığa görə məsuliyyət nəzərdə tutuldu (10, mad.5).

Bundan qısa müddət sonra, 07 mart 1934-cü ildə SSRİ Mərkəzi İcraiyyə Komitəsi Rəyasət Heyətinin “Uşaqbazlığa görə cinayət məsuliyyəti haqqında” Fərmanı verildi ki, bu da göstərilən cinayətə görə cəzanı artırdı və yalnız iki əlaməti - zorakılıq və zərərçəkənin asılı vəziyyətdə olmasını ağırlaşdırıcı tərkib əlaməti kimi nəzərdə tutdu (17, s.50).

RSFSR-in 1960-cı il CM-si bu normaya əlavə bir ağırlaşdırıcı halı - yetkinlik yaşına çatmayanlara qarşı törədilməsini də nəzərdə tutdu. Uşaqbazlıq hərəkətlərindən əlavə, həm zorakılıq tətbiq etməklə (zorlama istisna olmaqla), həm də onsuz (uşaqbazlıq istisna olmaqla) cinsi istəkləri təmin etməyin digər yollarına qanunverici kifayət qədər diqqət yetirməmişdi ki, bu da ittifaq və respublika qanunvericiliklərinin maddələrində məzmun ayrılığına səbəb olmuş, belə əməllərin tövsifində çətinliklər törətmişdir. Qeyd edilən hallarda əməllər ya zorlama, yaxud da Latviya SSR qanunvericiliyində olduğu kimi xuliqanlıq, əgər kişi cinsindən olan şəxslərə qarşı törədilirdisə, bəzən uşaqbazlıq, bəzən də şəxsiyyət əleyhinə (RSFSR-də) cinayət kimi, kiçik yaşlı oğlan uşaqlarına qarşı törədilirdisə, əxlaqsız hərəkətlər kimi qiymətləndirilirdi.

Müttəfiq respublikalar içərisində yalnız Ukrayna (118-ci mad.), Moldoviya (103-1-ci mad.) və Estoniya (115-ci mad.) respublikalarının CM-lərində cinsi cinayətlər konkretləşdirilərək uşaqbazlıq müstəqil tərkib kimi nəzərdə tutuldu. Rusiya Federasiyasının 29 aprel 1993-cü il tarixli Qanunu könüllü

olaraq uşaqbazlığa görə məsuliyyəti aradan qaldıraraq, zorakı xarakterdə olan, yetkinlik yaşına çatmayanlar barəsində, zərərçəkənin asılı vəziyyətindən və ya köməksiz vəziyyətindən istifadə etməklə törədilməsinə görə məsuliyyət nəzərdə tutdu.

Onu da qeyd etmək ki, Rusiya Federasiyasının (RF) 1996-cı il CM-nin qəbuluna qədər qadının qadın, kişinin kişi tərəfindən qeyri-təbii yolla cinsi zorakılıq hərəkətləri müstəqil əməl olaraq cinayət-hüquq təsirindən kənarda qalırdı və belə əməllər zorlama kimi qiymətləndirilirdi (5, s.33-34).

Beləliklə, göründüyü kimi, qanunvericiliyin inkişaf etdiyi sovet dövründə məhkəmə praktikasında cinsi cinayətlərin qiymətləndirilməsində vahid nöqteyi-nəzər mövcud deyildi, bəzi hallarda isə cinsi zorakılıq hərəkətləri zorlama və ya xuliqanlıq kimi tövsif edilirdi ki, buradan da belə çıxır ki, həmin dövrdə cinayət qanunun analogiya yolu ilə tətbiqi mövcud olmuşdur. Homoseksual münasibətlərə görə məsuliyyətə dair qanunvericiliyin keçdiyi tarixi inkişaf yolu bu kateqoriyadan olan cinayətlərə görə qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsinə xidmət edərək RF-nın yalnız 1996-cı il Cinayət Məcəlləsində öz əksini tapmışdır.

Azərbaycan Respublikasının qüvvədə olan 1999-cu il CM-də “Şəxsiyyətin cinsi toxunulmazlığı və cinsi azadlığı əleyhinə olan cinayətlər” adlı 20-ci fəslində zorlama (149-cu mad.), seksual xarakterli zorakılıq hərəkətləri (150-ci mad.), seksual xarakterli hərəkətlərə məcbur etmə (151-ci mad.), on altı yaşına çatmayan şəxslə cinsi əlaqədə olma və ya seksual xarakterli digər hərəkətlər etmə (152-ci mad.), əxlaqsız hərəkətlər (153-cü mad.) cinayət tərkibləri konkretləşdirilərək müstəqil normalarda nəzərdə tutulur. Seksual xarakterli zorakılıq hərəkətləri adında cinayət əməli Azərbaycan Respublikasının 1999-cu il CM-də ilk dəfə müstəqil tərkib kimi nəzərdə tutulmuşdur. Belə ki, seksual xarakterli zorakılıq hərəkətləri tərkibi 150.1-ci maddəyə əsasən zərərçəkmiş şəxsə və ya başqa şəxslərə zor tətbiq etməklə və ya belə zor tətbiq etmə hədəsi ilə və ya zərərçəkmiş şəxsin köməksiz vəziyyətindən istifadə etməklə uşaqbazlıq və ya seksual xarakterli digər zorakılıq hərəkətləri etmə kimi müəyyənləşdirilmişdir (1, s.137). Lakin belə hərəkətlər əvvəlki illərdə də cinayət hesab edilərək ya uşaqbazlıq, yaxud da zorlama cinayət tərkiblərinin əlamətləri kimi qiymətləndirilmişdir. Onu da qeyd etmək ki, bu zaman sovet dövrünün cinayət qanunundan fərqli olaraq, 16 yaşına çatmış hər iki tərəfin razılığı ilə, yəni könüllü olaraq törədilən seksual xarakterli əməllər cinayət kimi qiymətləndirilmədi.

Nəticə

Yuxarıda qeyd olunanlardan belə məlum olur ki, seksual xarakterli cinayət əməllərinə görə məsuliyyət məsələsi müxtəlif dövrlərdə müxtəlif dövlətlərdə müxtəlif qaydada nəzərdə tutulmuşdur. Lakin belə hal hər bir dövlət daxilində bu qisim cinayət əməlləri ilə səmərəli mübarizə işinə xələl gətirmir. Belə ki, Azərbaycan Respublikasında cinsi cinayətlər içərisində nisbətən ağır hesab edilən zorlama və zorlamaya cəhd kimi cinayət əməllərinin sayında son dövrlər azalma müşahidə olunmaqdadır: 2016-2020-ci illər ərzində bu cinayətlərin sayı müvafiq olaraq 34,37,28,22, 21 olmuşdur (www.stat.gov.az).

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi, Bakı: Hüquq Yayın Evi, 2021. - 852 s.
2. Əliyev, Ə.İ. (2008) Cinsi cinayətlərlə mübarizədə cinayət qanunvericiliyinin yaranması və inkişaf tarixinin bəzi məsələləri // Azər bay can Res pub li ka sın da döv lət və hü quq qu ru cu lu ğu nun ak tual prob lem ləri. El mi mə qa lə lər məc muə si. 20-ci bu ra xı lış. Bakı, 2008, s. 414-420.
3. Bekkaria, Ç. O. (1987) Prestupleniii nakazanii. Moskva, 1939 q., Reşetnikov F. M. Bekkaria. Moskva: Örlit., 125 s.
4. Diqestı Östiniana : per. s latinskoqo (2005)/ otv. red. L. L. Kofanov. T. VII. Polutom 2. Moskva: Statut, 112s.
5. Dğəçenko, A. P. (1995) Uqolovno-pravovae oxranaqrajdanv sfereseksualnıxotnoşeniy. Moskva: Akad. MVD Rossii, 68s.
6. Malinovskiy, A. A. (2002) Sravnitelğnoe pravovedeniev sfereuqolovno qoprava. Moskva: Mejdunarodne otnoşeniə, 2002. -202s.
7. Robber, J.N. Povsednevnaəjjiznğ Drevneqo Rimaçerezprizmunaslajdeniy/ per. s fr..Levinoy T.A. Moskva: Molodaəqvardiə, 2006. -182s.

8. Rossiyskoe zakonodatel'stvo X–XX vv. Moskva: Örlit. 1986. T. 4. - 512 s.
9. Sobranie zakonov RSFSR. 1922. № 15. St. 153.
10. Sobranie zakonodatel'stva SSSR. 1934. № 1. St. 5.
11. Tgningxil, R. Seksistorii / per. s anql. A. İ. Bleyz. M., 1995. - 400s.
12. Uqolovny kodeks Franiyi (2002) / per. s frantsuzskoy predislaviedoy. N. E. Krilovoy. SPb: Öridişeskiy üentr Press, 650s.
13. Uqolovnoe pravo arubejnix stran (2004). Osobennaya çast' : uçeb. pos. / podred. i spredisl. İ. D. Kozockina. Moskva, 30 s.
14. Uqolovny kodeks Şveytariyi: pers. nem. (2000) Moskva
15. Uqolovny kodeks Əponii (2000) / podred. A. İ. Korobeeva. Vladivostok: İzd-vo Dal'nevost. un-ta, 32 s.
16. Uqolovnoe ulojenie. SPb: Qos. tip., 1903. - 1122 s.
17. Uqolovny kodeks RSFSR. (1952) Moskva: Örlit., 1952. - 126 s.
18. Frantsuzskiy uqolovny kodeks 1810 q (1947). (sizm. idop. na 1 iönə 1940 q. / per. N. S. Lapşinoy; podred. M. M. İsaeva. Moskva: izd-vo Minösta SSSR, 372 s.
19. Fuks, İ. B. (1910) Qomoseksuali zmkak prestuplenie. SPb, 1914. - 94s.; Pətniükiy B. İ. Polovieiz vraheniəi uqolovnoe pravo. Moqilev, 93 s.
20. Xrestomatiya po istorii srednix vekov (1963) Moskva, T. 2. - 751 s.
21. Şaşkov, S. S. Sobranie soçineniy (1898) T. 1. SPb, 1898. - 590 s.
22. Əkovlev, Ə. M. (1969) Polovie prestupleniə. Duşanbe: İrfon 453 s.

Göndərildi: 05.04.2022

Qəbul edildi: 07.05.2022